

MONUMENTUL INFANTERIEI.

Istoricul unei statui nerealizate

Virgiliu Z. TEODORESCU

Act ancestral, cinstirea Eroilor apărători de glie străbună a fost o preocupare permanentă manifestată prin comportamente ce au variat în concordanță cu elementele caracteristice veacurilor și mileniilor. Grămezi de pietre, movile, gorgane, tumuli, mausolee, arcuri de triumf, stâlpi funerari, coloane, obeliscuri, temple, biserici, cruci, troițe, capele, altare, schituri se constituiau elemente premergătoare realizării monumentelor moderne integrate în forul public. Dacă pentru apusul Europei, prin percepțiile religioase, sculptura care redă chipul uman nu a fost oprită, ci chiar cultivată, răsăritul Europei a cunoscut și practicat interdicția de a se realiza chip cioplit. Excepțiile au întărit regula.

Începutul secolului al XVIII-lea, prin reacția omului de cultură Antim Ivireanu, înzestrat și cu calitatea de cioplitor, a contribuit la înlăturarea acestui canon, treptat sculptura figurativă câștigând teren de afirmare pe plaiurile românești. Într-un asemenea climat s-au declanșat acțiunile menite a cinsti faptele celor de la 1848, 1877, iar primul război mondial, prin sumumul de sacrificii umane, a impus¹ cele mai variate forme de exprimare. De la două modeste bețe legate cu curpăn sau prinse cu un cui, pentru a fi cruce de căpătâi la locul de îngropăciune a celui care a căzut la datorie, la primele simboluri din spatele frontului, ridicate chiar în zilele războiului, s-a ajuns, la anii '20, la o adevărată competiție prin care cei căzuți erau pomeniți pentru ca viitorimea să știe prin ce sacrificii au fost înfăptuite idealurile naționale.

Inițiatiivele unor persoane, ale unor comitete, societăți, unități militare, mari unități de armă s-au angajat la această operă a cinstirii Eroilor. Monumente au fost înălțate în majoritatea localităților. Amploarea, calitatea artistică și materialele puse în operă, cu diferențiază de la caz la caz, în funcție de posibilitățile materiale ale comanditarilor, persoana căreia i-a fost încredințată lucrarea, spiritul de gospodar al celor care s-au constituit în comitet de inițiativă.

Au existat și inițiatiive care au preconizat acte de cinstire a Eroilor ce au acționat într-o anumită zonă a țării sau au fost purtătorii însemnelor unei anumite arme din componența armatei României. Ne referim la mausoleele care au fost ridicate și în care au fost reunite osemintele presărate pe o largă arie ce s-a constituit terenul bătațiilor anilor de lupte. Exemplificăm cu cele de la Mateiaș, Mărăști sau cu cele presărate pe coridorul Oituzului ș.a. În al doilea caz, inițiativa a aparținut celor care au reprezentat diversele genuri de arme. Astfel, au fost integrate în forul public monumentele cinstirii cavaleriștilor, a sanitarilor, a geniștilor, a aviatorilor.

¹ Inițiatiive particulare, colective au condus la realizarea de asociații, societăți. Parlamentul României a legiferat în acest sens o serie de măsuri în sprijinul acestora.

Amintim de „Mormintele Eroilor“, „Cultul Eroilor“, care au materializat ideile în acte ce s-au dorit un remember pentru viitor. Din păcate, multe realizări au avut de suferit ca urmare a vicisitudinilor politice, războiului al doilea mondial, neglijenței sau chiar intențiilor de a înlătura simbolurile care făceau referință la trecutul acestui popor.

Petre Dan, *Asociații, Cluburi, Ligi, Societăți – Dicționar Cronologic*, București, 1983, p. 310.

Inițiativele s-au concretizat, ocupându-și locul cuvenit în forul public din Iași sau București, constituindu-se, prin mesajul lor, un act de referință, un simbol.

Ca un corolar au fost întreprinse și acțiuni ce au adus prinosul de recunoștință unor categorii profesionale. Ne referim la monumentul Eroilor Ceferiști, ai Corpului Didactic, al Sanitarilor ș.a.

Facem mențiunea că, în majoritatea cazurilor, monumentele ridicate în localitățile țării, pentru a evoca faptele de vitejie, au în componerea lor a statuie, redând² predilect un ostaș infanterist, iar reliefulurile fac referință la atacuri la baionetă etc.

Într-un asemenea context s-a declanșat³, încă de la începutul celui de-al treilea deceniu al acestui secol, acțiunea pentru realizarea unui semnificativ simbol care să se constituie actul național de cinstire la adresa Infanteristului român. Începutul de an 1923 găsea⁴ pe inițiatorii din 1921 integrați în acțiunea de strângere a fondurilor necesare unei asemenea opere. Organizarea unor manifestări culturale, spectacole teatrale, chermize, baluri, chete, tombole ș.a. a facilitat strângerea de fonduri care, coroborate cu cele obținute de la diverse instituții de stat și particulare, s-au constituit substanțiale sume necesare declanșării lucrărilor de realizare a monumentului. A fost o faptă care a reclamat munca multora, mai bine de un deceniu. Muncă tenace, de ani, depășind inclusiv dificultățile impuse de criza economică, deprecierea leului, variația dobânzilor acordate de băncile la care s-au depus spre fructificare sumele adunate. Este deceniul în care o serie de artiști creatori de monumente ale Eroilor, pentru diverse localități, vizau și realizarea unor simboluri majore. Exemplificăm⁵ prin modelarea de către Dumitru Mățăuanu a lucrării „Apoteoza soldatului român“, expusă la salonul Societății Ateneul Român, în anul 1928.

În deceniul al treilea s-a finalizat acțiunea cu lansarea concursului pentru desemnarea celui care urma să realizeze Monumentul Infanteriei. La 4 noiembrie 1930 se anunța lansarea concursului, urmând ca la 10 decembrie 1930 să fie reunite machetele participanților pentru vizionare și definirea câștigătorului. S-a solicitat⁶ societății Ateneul Român spațiul în vederea expunerii machetelor, pentru perioada 10–23 decembrie 1930. Au participat sculptori și arhitecți. Au fost prezentate șase machete. După vizionare, cei desemnați a hotărâri au considerat⁷ ca fiind neconcludente rezultatele și, ca atare, s-a lansat la 2 martie 1931 un al doilea concurs de machete. Acum concurenții au avut la dispoziție timp până la 1 iunie 1931. Ei erau avizați ca proiectele să se încadreze pentru punerea lor în operă definitivă la suma de 7–8 milioane lei. Că această preocupare a devenit o problemă la nivel național s-a manifestat prin antrenarea celor mai valoroși artiști, fiind în acest sens semnificative

² Recurgem la un exemplu, mai puțin cunoscut. Ne referim la realizarea sculptorului Octavian Boblete. El a modelat un proiect de monument funerar, redând un ostaș infanterist.

Modesta compoziție turnată în gips se preconiza să fie mărită la mari proporții.

³ „Istoricul înfăptuirii Monumentului Infanteriei 1921–1936“, Buc., 1938, 20 p. + planșe fotografice redând ansamblul și detaliile monumentului. (În continuare vom cita: „Istoricul...“).

⁴ Arh. St. Buc., fond Ministerul Instrucțiunii, dosar 544/1923, f. 12; 575/1923, f. 30; Arh. St. Bacău, fond Primăria orașului Bacău, dosar 39/1923, f. 26, Ministerul de Interne la 21 iulie 1923 difuza circulara prin care se solicita sprijinul pentru realizarea Monumentului Infanteriei.

⁵ „Salonul Ateneului Român, 6 mai – 6 iunie 1928“, poziția 422; „Arta“, anul XXXVI, nr. 10/1989, p. 16, fotografie.

⁶ Arh. St. Buc., fond Muzeul Alexandru Saint Georges, inv. 654, dosar 52/1930, f. 191 = p. 19. (În continuare vom cita: Muzeul...) Arh. St. Buc. Municipiu, fond Societatea Ateneul Român, dosar 4/1926–1931, f. 331. În continuare citat: Ateneul...

⁷ Ateneul... dosar 54/1931, f. 103; Arhiva. Mihai Onofrei, dosar 1931.

schیțele expuse ⁸ la Salonul oficial de arhitectură și artă decorativă, publicul larg având și în acest caz posibilitatea de a remarca, analiza și clasifica creațiile expozanților.

La 3 iulie 1931 s-au analizat ⁹ machetele de către cei desemnați să decidă și s-a hotărât lansarea celui de al treilea concurs. Au fost recompensate machetele definite de autori cu termenii „Cercul“, „Ceahlăul“, „Casca“. A fost acordată și o recompensă specială lucrării cu motto: „Rex“. Pentru participații la a treia confruntare s-a acordat termenul de depunere a machetelor data de 1 noiembrie 1931. Acum s-a anunțat și locul de amplasare. Fusese ales scuarul din perimetrul Vama Poștei, strada Lipscani, strada Mihai Vodă. Terenul avea deschidere spre apa Dâmboviței, ansamblul Mihai Vădă, Arsenalul Armatei. Până în luna aprilie 1931, comitetul constituit în anul 1922 pentru realizarea Monumentului Infanteriei reușise să adune ¹⁰ suma de 4 700 000 lei și ca atare proceda în continuare la strângerea de fonduri pentru a ajunge la suma de 8-9 milioane lei. Reținem că în aceste etape s-au confruntat ¹¹, printre altele, realizările unor artiști ca: Ion Iordănescu, Ioan Pantazi, Cornel Medrea ș.a. La cel de al treilea concurs au fost prezentate 23 machete ¹², realizate de către 19 concurenți. Machetele răspundeau cerințelor stipulate la 13 iulie 1931, când comitetul își însușise din experiența dobândită, formulând ca atare condiții mai bine precizate, pentru a nu mai provoca interpretări interesate de către participații.

La ședința din 15 decembrie 1931 nu s-a luat o hotărâre definitivă, impunând o nouă convocare a juriului, la 15 ianuarie 1932. Acesta a fost momentul când s-a hotărât acordarea lucrării spre realizare sculptorului Ion Jalea și arhitectului Ion Pop. Anunțarea hotărârii a provocat o serie de proteste, impunând o nouă reuniune a juriului. Acum machetele au fost supuse arbitrajului unei comisii în componența căreia se găseau, la paritate, civili și militari. reuniunea a avut loc la 30 mai 1932. A fost de fapt prilejul de reconfirmare a hotărârii adoptate la 15 ianuarie 1932.

Decesul arhitectului Ion Pop a impus înlocuirea cu arhitectul Nicolae Georgescu ¹³, care obținuse un premiu II, cu o altă machetă. S-a cerut artistului și arhitectului, desemnați câștigători, să realizeze planurile și o machetă 1/3, precum și a patra față a monumentului, care urma să aibă basoreliefuri tratând episoade din anii 1912-1920. S-a trecut la munca de elaborare a etapelor intermediare.

⁸ *Ibidem*, dosar 52/1930, f. 191 = p. 19; 54/1931, f. 121.

⁹ *Ibidem*, dosar 54/1931, f. 74, 75, 119 fotografia machetei Monumentului Infanteriei, Constantin Baraschi și arhitectul Octav Doicescu.

¹⁰ Arh. St. Suceava, fond 101, Prefectura județului Rădăuți, inventar 231, dosar 96/1931, f. 17 Ministerul de Interne, Direcția Administrației de Stat, la 9 aprilie 1931 era solicitat de Ministerul de Interne, Direcția Administrației de Stat, la 9 aprilie 1931 era solicitat de Ministerul Armatei pentru acordarea sprijinului de către prețuri, comune, în vederea completării fondului necesar realizării Monumentului Infanteriei.

¹¹ Revista „Infanteria“, anul XXXV, nr. 350, aprilie 1931, număr închinat centenarului renașterii Infanteriei românești 1830-1930; Arh. St. Buc., fond Muzeul..., dosar 70/1938, f. 3; Arh. St. Buc., fond Sindicatul Artelor Frumoase, dosar 11, f.26. În continuare citat S.A.F. ...; Adriana Topârceanu, „Dialog între istorie și artă“, Buc., 1973, p. 136; Alexandru Busuioceanu, „Scrieri despre artă“, Buc., 1980, p. 25, nota 182.

¹² Oscar Han, „Dăți și pensule“, Buc., 1970, p. 551; *Istoricul...*, p. 7.

¹³ Ministerul Instrucțiunii, al Cultelor și Artelor, „Corpul Arhitecților din România, Tabloul arhitecților diplomați...“ Buc., 1937, p. 6; Nicolae P. Georgescu, absolvent al Școlii de Arhitectură în anul 1919, având legitimația de liberă practică nr. 83 din 6 mai 1933, locuind în strada Pictor Mirea nr. 10; Paul Abrudan, „Pentru un monument lui Avram Iancu“, Sibiu, 1972, p. 105, la 1 iulie 1926 a fost dezvelit Monumentul Infanteriei din Sibiu, realizare a sculptorului Ion Iordănescu și arhitectului Nicolae Georgescu (citând „Foaia Poporului“, 4 iulie 1926); „Universul“, anul 55, nr. 7, 8 ianuarie 1938, p. 4, relatarea sfințirii clădirii Primăriei sectorului I Galben, Piața Amzei la 6 ianuarie 1938, realizare după proiectul lui Nicolae Georgescu.

La 24 aprilie 1934, autorii solicitau ¹⁴ Comisiei Superioare a Monumentelor Publice avizarea lucrării, iar la 7 mai 1934, comitetul, reunit pentru analiza machetei, a acceptat-o, cerând autorilor să treacă la elaborarea la mărimea 1/1, până la 14 noiembrie 1934. S-a impus autorilor ca devizul să se încadreze în suma de 6 500 000 lei. Contractul a fost încheiat la 25 mai 1934 și a fost autentificat la 14 iunie 1934. La 1 iulie 1934 s-au efectuat primele lucrări pentru realizarea temeliei construcției.

Pentru 4 noiembrie 1934, autorii au invitat pe membrii comitetului să vadă macheta 1/1, modelată în pământ, pentru a aviza turnarea ei în ghips. A urmat așezarea componentelor monumentului, în stadiu de ghips, pe soclul deja realizat. Acesta a fost examenul final, care a permis trimiterea lor pentru turnarea în bronz. Operațiunea s-a finalizat la 31 iulie 1935. Vizionarea a condus la avizarea expedierii lor la turnătoriile cărora le-a fost asigurat bronzul de bună calitate. Au fost antrenate la această delicată misiune turnătoriile: „V. V. Rășcanu” ¹⁵, „Arta Română (Stratina Gh. și Deciulescu N.)” și „Popa-Guran”. Operațiunile de tratare a pietrei, importată din Italia, au fost coordonate de arhitectul August Schmiedighen.

Concomitent cu realizarea componentelor sculpturale ale monumentului, Ion Jalea a modelat ¹⁶ ca piese miniaturale o medalie și o plachetă, menite să fie oferite la solemnitatea dezvelirii monumentului, în anul 1936.

Amplasat în zona primului rond al șoselei Kiseleff, monumentul era situat vizavi de Pavilionul Artelor. Prin proporții, elementele componente, sumumul de personaje, atitudinea lor, se constituia ¹⁷ pentru privitor un prilej de înțelegere a ceea ce a fost sacrificiul apărătorilor plaiurilor românești, oșteanul, soldat și ofițer, fiind o participare la această operă.

Din păcate, finalul aceluia deceniu, cu tot ce a fost dureros pentru țară, s-a repercutat și asupra acestui monument. Azi ne putem întreba dacă a fost ceva întâmplător că s-a decis mutarea sau a făcut parte din măsurile menite a „proteja” pe noii noștri aliați. Prilejul a fost oferit de măsurile dictate de procesul de sistematizare a Pieței Victoriei în concordanță cu finalizarea construcției Palatului Consiliului de Miniștri și a amplasamentului monumentului regelui Ferdinand I, pe vatra Pavilionului Artelor, demolat în acest scop. În această conjunctură s-a hotărât ¹⁸ îndepărtarea Monumentului Infanteriei, urmând a-i fi repartizat un nou amplasament. Se preconiza remontarea lui pe bulevardul deschis din strada Știrbei Vodă, având astfel asigurată perspectiva spre Școala de Război, actualul edificiu al Academiei Militare.

¹⁴ Arh. St. Buc., fond Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, dosar 82/1934, f. 22; dosar 86/1934, f. 15.

¹⁵ Petre Oprea, „Istoricul turnătoirilor artistice în bronz din București”, „Revista Muzeelor” 1/1969, p. 37; Arh. St. Buc., fond Uniunea Artiștilor Plastici, dosar 16/1958. În continuare citat: U.A.P. ...

¹⁶ George Buzdugan, Gheorghe Niculiță, „Medalii și plachete românești”, Buc., 1971, p. 273; placheta bronz 70 x 50 mm, medalia bronz f 50 mm.

¹⁷ „Frontul Mărășești”, anul III, nr. 16, noiembrie 1938, p. 17 fotografie; Al. Busuiocescu..., p. 123-124, 227, nota 182; Grigore Ionescu, „București - ghid”, Buc., /1938/, p. 314. În continuare citată. G. Ionescu..., „Gândirea”, Cluj, anul XV, nr. 2, februarie 1936, p. 104-106; „Arta Plastică”, anul IX, nr. 4/1962, p. 9.

¹⁸ Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Artelor, Departamentul Artelor, inventar 819, dosar 89/1940, f. 2, 3; „Gazeta Municipală”, anul IX, nr. 422, 12 mai 1940, p. 6; George Potra, „Din București de altădată”, Buc., 1942, p. 21; Willy Pregher, „București, orașul contrastelor”, Berlin /1941/, p. 24 piața Victoriei, Palatul Președinției Consiliului de Miniștri având alături încă palatul Sturdza, care a adăpostit ani de zile Ministerul Afacerilor Străine.

În luna august 1940, Direcția Artelor înainta aceste propuneri către Primăria Municipiului București. Menționez că metamorfoza amplasamentelor unor monumente în acel an a provocat, la timpul respectiv, reacții ale bucureștenilor. Reținem pe cea formulată de sociologul și istoricul Henri Stahl, care definea¹⁹ cu o expresie plastică Monumentul Infanteriei ca „Statuia vagaboandă“, deplângându-i soarta și formulând o serie de observații critice.

Evenimentele celui de-al doilea război mondial au contribuit și la distrugerea componentelor turnate în bronz.

Peste ani, în 1967, academicianul Ion Jalea își publica²⁰ o serie de amintiri, făcând referință la evenimentele primului război mondial și la soarta acestui monument.

Cele mai sus enunțate au fost redactate din dorința de a arăta ce am avut și ce am pierdut. Inițiativa unor entuziaști a devenit o operă colectivă, fiecare român participând, prin cele mai variate formule, la strângerea fondurilor necesare. Chiar și reacțiile, pretențiile vizând calitatea acestui monument se justifică în cele mai multe cazuri, întrucât este fireasca comportare a demnității contribuabilului la această operă națională.

Au trecut decenii de tăcere silită, apoi de preocupări reparatorii, readucerea în atenția colectivă a moștenirii iconografice ca un preambul al zilei când cinstirea Infanteriștilor să impună aducerea în for public a unui simbol. Redevenită problemă la ordinea zilei, realizarea Monumentului Infanteriei a declanșat nu numai spiritul creator, dar și pasiuni, patimi și chiar nostalgii. În ultimele luni, după anunțarea rezultatului celui de-al treilea concurs al noului monument, la 5 noiembrie 1995, prin care s-a acordat realizarea lucrării sculptorului Radu Aftenie, presa a acordat spații pentru formulări care se impun a fi analizate, pentru a învăța cel puțin pentru viitor. Opiniile celor care, paradoxal, preconizează readucerea în for public a vechiului monument impun o serie de legitime întrebări. Există componentele? Dacă da, de ce nu sunt semnalate? Din câte știu, chiar declarația lui Ion Jalea ne ajută în acest sens, au fost distruse, deci nu le avem. Bine ar fi fost să le fi avut undeva prezervate pentru viitor, cel puțin și sub forma de machetă. S-ar fi putut întreprinde într-un asemenea caz transpunerea la cotele dorite în materialul definitiv. A trece acum, la realizarea două fotografiile a unui monument care să poată fi atribuit sculptorului Ion Jalea este hazardat, utopic, încălcând cele scrise și nescrise despre dreptul de autor. Care artist s-ar putea angaja să „facsimileze“ ceea ce i-a fost specific sculptorului înaintaș? Monumentul Infanteriei anilor '30 este astăzi numai istorie. A fost și nu mai este. Fotografiile sunt sugestive ca informație, pot, până la un punct, inspira tematic pe cel/cei care realizează noul monument. Mai mult, anul 1996 se constituie din punct de vedere artistic un alt moment caracterizat prin alte afinități. A produce și aduce în forul public în maniera anilor '30 ar fi pentru artistul creator o silită depersonalizare. Numai nostalgia nu poate fi un argument pentru a agita spiritele și a bloca realizarea noului monument.

Dacă privim retroactiv, deși au trecut puține decenii de când ne străduim să aducem în forul public monumente reprezentative, constatăm că de fiecare dată ne-am confruntat cu un adevărat blestem, flagel pe care trebuie să-l înlăturăm. Mă refer

¹⁹ „Gazeta Municipală“, anul X, nr. 476, 22 iunie 1941, p. 1, 2, 3.

²⁰ „Arta“, anul XIV, nr. 7/1967, p. 5 Ion Jalea, „Amintiri din războiul 1914-1916-1918“.

la faptul că jocul blocării, defăimarea, subaprecierea la adresa realizatorului și a ceea ce a realizat este utilizată în dauna simbolului dorit. Avem un câștigător al unui concurs, trebuie să-i acordăm toată încrederea, să-i facilităm totul pentru ca în forul public să ajungă ce s-a preconizat. Trebuie asigurată reala conlucrare între urbaniști, arhitecți, peisagiști, pentru a obține buna evidențiere a mesajului monumentului.

În cazul Monumentului Infanteriei, realizarea anilor '30 urmează a fi plasată ca tot ceea ce este istorie, prin elementele moștenite (fotografii, medalistică, broșură, memorialistică), în spațiul expozițional, în istoria armeei și în studiile monografice dedicate lui Ion Jalea. Este astăzi un subiect istoric, a-l readuce în discuție ca necesitate de a fi „refăcut“ este un act prin care am dovedi că nu avem respect nici pentru autori, nici pentru anii pe care-i trăim, ajungând la „facsimile“ care nu se pot realiza decât în imaginația unora.

În ce privește Monumentul Infanteriei este cazul să dăm undă verde realizatorului, câștigătorului concursului anului 1995. Capitala are nevoie de un asemenea monument!

SUMMARY

*The Monument of the Infantry.
The History of an Undone Statue*

by Virgiliu Z. Teodorescu

The article presents the events happened between 1921–1995, wich impeded – by subjective and objective reasons – upon the raising of a monument in Bucharest, dedicated to the infantry. There were difficulties in choosing the sculptor, in placing the monument, in finding the funds. The author underlines the meritory strive of those who still insist on the elevation of such a monument.